

Т.Г. Кубах

*к. е. н., старший викладач кафедри фінансів,
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», м. Суми*

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗКРИТТЯ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

T. Kubakh,

*doctor of philosophy (PhD) in Economics, associate Professor, Ukrainian
Academy of Banking of the National Bank of Ukraine, Sumy*

ANALYSIS SCIENTIFIC APPROACH TO THE DISCLOSURE OF ECONOMIC SECURITY

Як свідчить досвід країн світу, а тепер вже й України, забезпечення економічної безпеки це перш за все незалежність держави, стабільний, стійкий її розвиток та ефективна життєдіяльності суспільства, досягнення успіху та розвитку. Дана теза пояснюється тим, що економіка в сучасних умовах є однією з життєво важливих напрямків діяльності держави та суспільства, а отже забезпечення національної безпеки без оцінки стійкості економіки до внутрішніх та зовнішніх загроз і створення системи їх нівелювання, неможливе. Забезпечення економічної безпеки є пріоритетною задачею розвитку сучасної держави. При неефективній економіці неможливо створити умови для військової безпеки та урегулювання соціальних конфліктів. Сьогодення України характеризується процесами глобалізації та формуванням нової геополітичної структури, що зумовлює зростання загроз політичного, військового, інформаційного і звичайно економічного характеру. Процес європейської інтеграції, самозбереження та прогресивного розвитку України як суверенної держави багато в чому залежить від цілеспрямованої політики захисту її національних інтересів.

According experiences the world, and now and Ukraine, providing economic security is primarily the independence of the state, a stable, sustainable and effective development of its social activities, the success and development. This thesis is because the economy in current conditions is one of the vital areas of the state and society, and therefore national security without assessing the stability of the economy to internal and external threats and a system of leveling impossible. Ensuring economic security is a priority task of the modern state. When inefficient economy cannot create the conditions for military security and settlement of social conflicts. Nowadays Ukraine is characterized by globalization and the formation of new geopolitical structure, which leads to the growing threat of political, military, informational, and economic course. The process of European

integration, self-preservation and the progressive development of Ukraine as a sovereign state largely depends on a deliberate policy to protect its national interests..

Ключові слова: держава, національна безпека, економічна безпека.

Keywords: state, national security, economic security.

Постановка проблеми. З відновленням незалежності, у результаті розпаду радянського союзу Україна отримала незалежність і отримала шанс перетворитись в одну з найбагатших та найрозвинутіших країн Європи та світу. Водночас ті випробування які постали перед суспільством та недостатність вмінь, знань в економічній площині при відсутності політичної волі призвели до невтілених в життя різних програм та проектів метою яких було створення національної та економічної безпеки держави. Створення сильної та незалежної держави вимагало суттєве реформування та збалансування господарського комплексу на ринкових засадах, реструктуризацію економіки, інше розміщення продуктивних сил. Це вимагало чітких стратегічних цілей та реальних дій з залученням значних людських та матеріальних ресурсів. Але з визначенням «економічної безпеки як найважливішою функцією держави і справою всього українського народу» в Конституції України від 1996 року, фактично закінчився прогресивний напрямок розвитку в цьому питанні. Нового розвитку дана проблематика отримала в період обрання Україною свого стратегічного розвитку, беручи всі ті загрози та можливості для економічного розвитку держави. Слід зазначити, що науковці приділяли достатньо уваги цій проблематиці, але односпайної позиції теоретичного характеру, а саме сутності, суб'єктів, об'єктів, складових економічної безпеки не дійшли.

Аналіз останніх досліджень з виділенням не вирішених раніше питань. Проблемам економічної безпеки держави присвячено чимало вітчизняних та іноземних наукових праць. Серед найбільш знаними науковцям з цієї тематики є В. Мунтіян, І. Бінько, Г. Пастернака-

Таранушенка, М. М. Єрмошенко А. Городецький, М. Воропая, Г. Славіна, М. Чельцова, В. Шлемко, І. Бінько, А. Абалкін та ряд інших.

Разом з цим детальний аналіз наукових публікацій з даної проблематики дозволив виявити недостатньо дослідженим питання взаємозв'язку економічної безпеки з національною, а використані підходи до вивчення проблематики економічної безпеки держави неможливо признати науково достатніми. Серед невирішених проблем залишається розгляд економічної безпеки як особливої системи в структурі національної безпеки.

Мета дослідження. Метою досліджень, результати яких викладено у даній статті, з урахуванням накопичення наукових знань у сфері в сфері дослідження економічної безпеки держави, з урахуванням актуальних питань сьогодення які залишаються на сьогодні не вирішеними, уточнити категорію «економічна безпека».

Результати.

Питання економічної безпеки як елемента національної безпеки є важливим для будь-якої сучасної держави протягом усього періоду її існування. Але особливої актуальності набуває дане питання в сучасних умовах, коли досить швидкими темпами відбувається глобалізація економіки України до світового простора, загострення існуючих проблем внаслідок гальмування запланованих реформ та військового конфлікту з північним сусідом.

З метою виявлення сутності та місця економічної безпеки у структурі національної безпеки доцільно попередньо ознайомитись з наступними поняттями: «небезпека», «безпека», «загроза», «національна безпека», «економічна безпека».

Зауважимо, що від часу появи людини на землі потреба у безпеці існує в її підсвідомості. Американські психологи А. Маслоу та Х. Муррей зазначали, що при задоволенні головних фізіологічних потреб необхідність у безпеці виникає як самостійне явище. Відповідно до словника Робера термін «безпека» почав уживатися з 1190 року й означав спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки.

На сучасному етапі розвитку економічної думки існують десятки трактувань даної категорії, що свідчить про багатозначність та складність цього поняття.

Отже, з точки зору системного підходу, безпеку можна визначити як властивість системи, що забезпечує її стійке й стабільне функціонування й розвиток в умовах виникнення різних видів загроз зовнішнього й внутрішнього роду. Тобто це така властивість системи, що дозволяє звести до мінімуму, а в найкращому випадку й повністю позбутися негативного впливу дестабілізуючих факторів різної природи.

З кібернетичної точки зору, безпека трактується в такий спосіб: це кількісна і якісна характеристика властивостей системи з погляду її здатності до самовиживання й розвитку в умовах виникнення зовнішньої й внутрішньої загрози, тобто дестабілізуючої дії непередбачених і важко прогнозованих зовнішніх і внутрішніх факторів. Таким чином, для визначення рівня безпеки потрібна оцінка стану системи і якісних властивостей (таких, як стійкість, надійність, захищеність, керованість, самоорганізація, живучість, досяжність, здійсненність і т.д.). Причому, якщо система задовольняє певні оптимізаційні критерії, але не є стійкою, то така система не є працездатною. Як філософська категорія, безпека виступає формою виразу життєспроможності і життєстійкості об'єктів матеріального світу.

Що стосується сучасних наукових поглядів, то, на нашу думку, найбільш ємним є визначення А. Б. Качинського, який трактує безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, а також докільля в різних сферах життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз. Отже, А. Б. Качинський, як і ряд інших авторів, а саме В. І. Ярочкін, А. В. Возженніков, поняття «безпека» визначає за змістом як «стан захищеності», коли загрози мінімальні, а небезпека відсутня [3].

Таким чином, про безпеку необхідно й правомірно говорити тільки тоді, коли існує будь-яка небезпека. Саме небезпека в методологічному плані

повинна стояти на першому місці, з її аналізу повинно починатися дослідження проблеми безпеки як негативної визначеності небезпеки. Небезпека в даному аспекті виступає вихідною категорією аналізу безпеки. Як тільки виникає небезпека, починаються розмови про безпеку. Проблема ж останньої актуалізується. Коли ж небезпека як потенційний вплив активізується або підсилюється, то виникає загроза. За твердженням А. Б. Качинського, небезпека визначається як ситуація, постійно присутня в навколишньому середовищі, що за певних умов може призвести до реалізації небажаної події, з якою пов'язана низка небезпечних для людини, суспільства, держави та довкілля чинників.

Що стосується терміна “загроза”, то найбільш повне визначення представлено в роботі Б. Демідова, А. Велічко, І. Волощук, які загрозу визначають як сукупність умов та факторів, що перешкоджають реалізації національних інтересів держави та створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства та держави, національним цінностям та національному устрою [2].

Отже, на сучасному етапі соціально-економічного розвитку країн світу термін безпека використовується практично в кожній.

Виділяють наступні види безпеки:

- національна;
- національно-державна;
- федеральна;
- суспільна та ін.

Враховуючи тему нашого дослідження, зауважимо, що вперше на політичному рівні поняття «національна безпека» було вжито в 1904 р. у Посланні президента США Теодора Рузвельта Конгресу США.

Безпосередньо закон «Про національну безпеку» було прийнято Конгресом США у 1947 році.

У законодавстві Радянського Союзу у 1934 році з'явилося поняття «державна безпека», а в Конституції СРСР 1936 року серед функцій органів

державної влади і управління визначалась «охорона державної безпеки». У Конституції СРСР 1977 року розділ 5 був цілком присвячений захисту і забезпеченню державної безпеки. У ст. 17 Конституції України визначена необхідність здійснення безпеки різних сфер суспільного життя, у тому числі й економічної [5]. Надаючи належне місце забезпеченню національної безпеки в усіх її аспектах, було розроблено, а Верховною Радою України схвалено Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України (18 липня 1995 р.). У даному документі національна безпека трактується як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз і є необхідною умовою збереження та примноження духовних та матеріальних цінностей [8]. Також 19 червня 2003 року був прийнятий Закон України «Про основи національної безпеки України», в якому визначено, що національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Російські вчені представляють наступне тлумачення даної категорії: національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів громадян, суспільства та держави, а також національних цінностей і способу життя від широкого спектра зовнішніх та внутрішніх загроз, різних за своєю природою (політичних, військових, економічних, інформаційних, екологічних та інших) [7]. Таким чином, національна безпека, перш за все, пов'язана із захистом системи пріоритетних національних інтересів держави. На кожному історичному етапі розвитку держави органами державної влади використовуються специфічні методи та механізми забезпечення національної безпеки.

З огляду на вищезазначене, на наш погляд, структуру національної безпеки можна представити наступним чином (рис. 1):

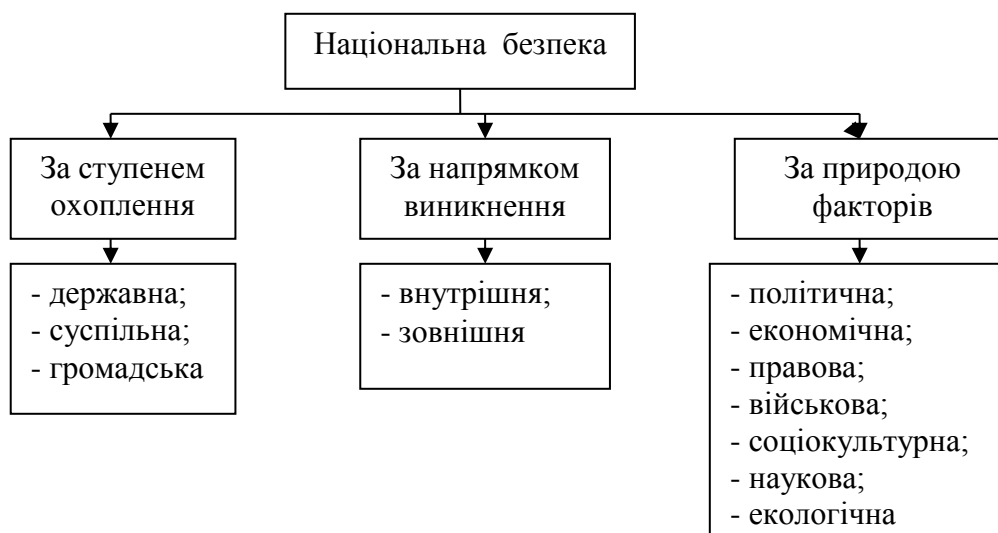

Рисунок 1. – Структура національної безпеки за основними складовими
(складено автором)

Враховуючи тему нашого дослідження, виявимо сутність економічної безпеки держави. Зауважимо, що в економічній науці і практиці не існує одностайного визначення даної категорії.

У проєкті Концепції економічної безпеки України вона розглядається як «спроможність національної економіки отримувати свій вільний, незалежний розвиток і утримувати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал держави за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій, здатність української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз». У роботі Г. Пастернака-Таранушенка зазначено, що економічна безпека – це стан держави, за яким вона забезпечена можливістю створення, розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку в майбутньому та в зростанні добробуту її мешканців. У свою чергу, М. М. Єрмошенко вважає, що економічна безпека є ніщо інше, як такий стан економічного механізму держави, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери. На думку В. Мунтіян, під

економічною безпекою слід розуміти загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам [8].

У російській роботі «Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность)» зазначено, що національна економічна безпека являє собою такий стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально спрямований розвиток держави в цілому, достатній економічний та оборонний потенціал навіть за найбільш несприятливих варіантів розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів [7].

І, нарешті, в Державній стратегії економічної безпеки Російської Федерації (основні положення) економічна безпека розглядається як досягнення стійкого стану національної економіки, вона має забезпечувати:

- техніко-економічну незалежність, а також невразливість економіки до зовнішніх та внутрішніх загроз;
- захист економічних інтересів на внутрішньому та зовнішньому ринках, незалежно від зміни тактичних цілей держави;
- ефективне задоволення суспільних потреб за умов підтримки на достатньому рівні соціально-економічної стабільності держави [7].

Таким чином, підсумовуюче вищезазначене, на наш погляд, економічна безпека держави формується з різноманітної кількості взаємодіючих компонентів політичного, економічного і соціально-культурного характеру, які у результаті своєї ефективної діяльності під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів створюють умови для економічного зростання держави та покращення добробуту її суспільства.

У літературі з питань дослідження економічної безпеки до цієї категорії включаються різноманітні складові.

На думку Г. Пастернака-Таранушенка, економічна безпека поділяється на демографічну, екологічну, харчову, військову, ресурсну, питноводну, енергетичну, цінову, фінансово-грошову, політичну, соціальну, кримінальну,

медичну безпеку [8]. У свою чергу, А. Городецький включає до складу економічної безпеки наступні складові: виробничо-технологічну, фінансову, інфляційну, валютну, митну, керованість в економіці. Група авторів у складі М. Воропая, Г. Славіна і М. Чельцова вважають, що економічна безпека складається з загальноекономічної, фінансової, зовнішньоекономічної, технологічної, енергетичної, сировинної, продовольчої, працересурсної, водогосподарської, протистихійної. В інтерпретації В. Мунтіяна до внутрішніх складових економічної безпеки слід відносити сировинно-ресурсну, енергетичну, фінансову, воєнно-економічну, інформаційну, технологічну, продовольчу, соціальну, демографічну, екологічну та тіньову економіку. На думку В. Шлемко та І. Бінько, основними складовими економічної безпеки є сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, військово-економічна, технологічна, продовольча, зовнішньоекономічна (експортна й імпортна) безпека [8].

. З цього приводу слід відмітити визначення Лепіхова О. економічної безпеки як стану економічної системи, який характеризується стійкістю по відношенню до впливу внутрішніх та зовнішніх дій, що загрожують суспільству. Або на думку Бухвальда Е. економічна безпека - якісна характеристика економічної системи, що визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів]. Фахівці російського Міністерства економіки визначають економічну безпеку держави як «стан можливості та готовності економіки забезпечити стійкість економічного становища суспільства та держави в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз та впливів» . Вітчизняні фахівці, а саме В. Шлемко і І. Бінько визначають її як «стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави».

Заслуговує на значну увагу «відтворювальний підхід» до визначення поняття «економічна безпека». Зокрема, Архіпов А. визначає економічну безпеку як здатність економіки забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на національному та міжнародному рівнях]. Академік А. Абалкін розглядає економічну безпеку як сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення.. В. Тамбовцев вважає, що економічна безпека - це «сукупність властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи. Ще більш конкретно в цьому напрямку висловлюються автори Аналітичної доповіді Українського центру економічних і політичних досліджень (УЦЕПД): «Економічна безпека – наявність у державі достатніх можливостей для забезпечення репродукції виробничого потенціалу в усіх сферах докладання суспільно-корисної праці, а також для забезпечення стабільності суспільного ладу, суверенності державі спроможності самостійно формувати та здійснювати внутрішню і зовнішню політику ..., наявності в державі достатнього потенціалу для забезпечення надійних гарантій щодо зовнішніх загроз» [6].

Підсумовуючі підходи щодо сутності «економічної безпеки держави», можемо зазначити, що на сучасному етапі сформувалось три підходи до розуміння даної категорії. Згідно першого під безпекою розуміють стан захищеності життєво важливих інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз. Другий підхід базується на трактуванні економічної безпеки щодо її ролі в недопущенні переходу окремих параметрів безпеки за свої граничні значення та захисту держави від соціально-політичних вибухів. Третім є «відтворювальний підхід» до визначення категорії «економічна безпека держави».

Найбільш змістовним у цьому плані є визначення Я. Жаліла, який трактує економічну безпеку країни як складну багатofакторну категорію, що характеризує здатність національної економіки до розширеного

відтворені метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу с¹ кому збалансованому розвитку країни; забезпечення конкурентоспроможної національної економіки у світовій системі господарювання [5].

У більш загальному аспекті економічна безпека - це характеристика, суть якої полягає в можливості незалежного, стабільного та стійкого розвитку економіки держави, регіону, підприємства, окремої особи та всього суспільства, а також можливості уникати та протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам як економічного так і неекономічного характеру.

Внутрішнім змістом поняття «економічна безпека» є модель, що спрямована на створення умов для безперервного пристосування господарської діяльності або економічного функціонування до мінливих умов досягнення поставленої мети як у рамках держави, так і в рамках її регіонів та господарюючих суб'єктів. Ця модель включає можливості здійснення діяльності в рамках існуючих моделей всіх видів економічної безпеки.

Підсумовуючи перераховані підходи, можна зробити висновок про те що коло суб'єктів економічної безпеки включає в себе не тільки державу, регіони, а й підприємство і особу, які здійснюють самостійну діяльність і забезпечують власну економічну безпеку. Таким чином, залежно від суб'єкта слід виділяти особу (суспільство), підприємство (підприємства), галузь (галузі), регіон (регіони), держава (держави).

Економічна безпека країни має досить складну внутрішню структуру. При аналізі виділяють такі її елементи [6]:

- економічну незалежність - можливість контролю держави за національними ресурсами; досягнення такого рівня виробництва, ефективності та якості продукції, що забезпечує її конкурентоспроможність і дозволяє на рівних брати участь у світовій торгівлі, коопераційних зв'язках і обміні науково-технічними досягненнями;

- стабільність і стійкість національної економіки - захист власності, у всіх її формах, створення надійних умов і гарантій для підприємницької активності, стримування факторів, здатних дестабілізувати ситуацію;
- здатність до саморозвитку і прогресу - створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій, постійна модернізація виробництва, підвищення професійного, освітнього і загальнокультурного рівнів працівників тощо.

Аналіз підходів до визначення поняття «економічна безпека» зумовлює проведення аналізу усього комплексу соціально-економічних процесів з метою подальшого моделювання та прогнозування економічної безпеки. Застосування цього аналізу вимагає поділу останньої на окремі взаємопов'язані складові елементи. Це дає можливість детально розглянути всі чинники, що впливають на економічну безпеку.

Неоднозначною є думка науковців й про складові економічної безпеки.

Отже, з огляду на те, які складові включають науковці до складу економічної безпеки, зауважимо наступне. По-перше, в усіх наведених структурах економічної безпеки автори використовують різнопланові критерії їх розподілу на складові. По-друге, всі ці наведені структури є дуже широким трактуванням складу економічної безпеки.

На нашу думку, до економічної безпеки слід відносити тільки ті її складові, які містять лише економічні відносини або базуються на них (рис. 2).

Рисунок 2 – Основні складові економічної безпеки держави
(складено автором)

Перелічені складові тісно пов'язані між собою, із внутрішнім та зовнішнім середовищем. А їх зв'язки мають як прямі так і опосередковані. В рамках цих видів у державі обираються цілі, задачі, а так же визначають пріоритетні з них. В результаті чого виникає конфлікт інтересів при розподіленні ресурсів, реалізації цілей.

Висновки. Економічна безпека є провідною складовою національної безпеки. Вона відображує причинно-наслідковий зв'язок між економічною могутністю держави, воєнним потенціалом і національною безпекою зв'язок передбачає з боку держави свідоме підтримання певних пропорцій між нагромадженням валового внутрішнього продукту і військовим будівництвом для забезпечення кількісних та якісних параметрів обороноздатності з одночасним розвитком суспільного виробництва та підвищенням соціальних стандартів суспільства. Стан економічної безпеки держави віддзеркалює систему взаємовідносин та взаємозалежності країн не тільки в економічній сфері, а в ряді інших.

Література.

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 17.

- 2.Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 36-44.
- 3.Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : Монографія. / О.І.Барановський – К.: КНТЕУ, 2004. – 759 с.
- 4.Городецкий А. Вопросы безопасности экономики России / А. Городецкий // Экономист. – 1995. – № 10. – С. 44–50.
- 5.Губський Б.В. Економічна безпека держави: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б.В.Губський. – К.: ДП «Укрархбудинформ», 2001. – 121 с.
- 6.Модельовання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / За ред. Гейця В.М.: Монографія. – Х.: ВД «Інжек», 2006. – 240 с.
- 7.Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е.А. Олейникова. – М.: Бизнес-школа «Интел-синтез», 1997. – 397 с.
- 8.Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: монографія / Г. А. Пастернак-Таранушенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 320 с.

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), “The Constitution of Ukraine”, Ofitsijnyj visnyk Ukrainy, vol. 73., p. 17.
2. Arkhypov, A., Horodetskyj, A. and Mykhajlov B. (1994), “Economic security: assessment, problem, ways of making”, Voprosy ekonomyky, vol.12, pp. 36-44.
3. Baranovs'kyj, O.I. (2004), Finansova bezpeka v Ukrainy (metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechennia) [Finansova bezpeka in Ukrainy (metodologiya otsynki that mehanizmi zabezpechennya)], KNTEU, Kyiv, Ukraine.

4. Horodetskyj, A. (1995), "Security issues of the Russian economy", *Ekonomyst*, vol. 10, pp. 44-55.
5. Hubs'kyj, B.V. (2001) *Ekonomichna bezpeka derzhavy: metodolohiia vymiru, stan i stratehiia zabezpechennia* [The economic security of the state: measurement methodology, state and strategy to ensure], DP «Ukrarkhbudynform», Kyiv, Ukraine.
6. Hejtsia, V.M. (2006) *Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo* [Simulation of economic security: state, region, enterprise], VD «Inzhek», Kharkiv, Ukraine.
7. Olejnykova, E.A. (1997) *Osnovy ekonomycheskoj bezopasnosti (Hosudarstvo, rehyon, predpriiatye, lychnost')* [Fundamentals of Economic Security (state, region, company, person)], *Byznes-shkola «Yntel-synteZ»*, Moscow, Russia.
8. Pasternak-Taranushenko H. A. (2003) *Ekonomichna bezpeka derzhavy. Metodolohiia zabezpechennia: monohrafiia* [The economic security of the state. methodology to ensure], KNEU, Kyiv, Ukraine.